

Distopik Kurgu İnceleme Teorisi

-Çocuk ve Gençlik Edebiyatından Seçmelerle-
Miyase Sertbarut ve Kapiland Serisi

Prof. Dr. Esmâ DUMANLI KADIZADE
Fatih KURTOĞLU

Prof. Dr. Esmâ DUMANLI KADIZADE - FATİH KURTOĞLU

DİSTOİK KURGU İNCELEME TEORİSİ
-Çocuk ve Gençlik Edebiyatından Seçmelerle-
Miyase Sertbarut ve Kapiland Serisi

ISBN 978-625-5704-90-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mart 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

21. yüzyılın getirdiği küresel krizler ve teknolojik kuşatılmışlık, insanlığı kendi geleceğini yeniden tahayyül etmeye zorlamaktadır. Bu tahayyülün en güçlü edebi karşılığı olan distopyalar, bugün artık sadece yetişkinlerin değil, çocuk ve gençlik edebiyatının da temel yapı taşlarından biri haline gelmiştir.

“Distopik Kurgu İnceleme Teorisi” alan yazında bir boşluğu doldurmayı hedefleyerek distopik eserlerin çözümlenmesinde kullanılabilecek özgün bir kuramsal metodoloji sunma amacı taşır. Bahsi geçen teori ilk olarak 2023 yılında danışmanlığını üstlendiğim “Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Distopik Kurgu İncelemesi: Açlık Oyunları Örneği” başlıklı tez çalışmasında uygulanarak distopyanın dünyada öncül eserlerinden olan Suzanne Collins’in “Açlık Oyunları” serisindeki “Açlık Oyunları”, “Ateşi Yakalamak” ve “Alaycı Kuş” adlı telif eserleri üzerinde uygulanmıştır. Bu bağlamda distopik kurgu inceleme teorisi; kişiler, uzam (zaman ve mekân) sosyal kontrol, örgütlenme, direniş, sınıf ayrımı, gücü keşfetme/bireyselliği yeniden kazanma, manipülasyon ve tek tipleştirme kodları ile temellendirilmiştir.

Elinizdeki kitabın omurgasını oluşturan bu teori, öncelikle çocuk ve gençlik edebiyatının dönüştürücü gücünü merkeze almaktadır. Ardından ütopyanın idealize edilmiş düzeninden, distopyanın baskıcı kontrol mekanizmalarına uzanan süreci, pedagojik bir süzgeçten geçirmektedir. Ayrıca kitap, yönetenler ve yönetilenler arasındaki çatışmadan, distopik zaman ve mekân kurgusuna, manipülasyon tekniklerinden bireyselliğin yeniden kazanılmasına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu teorik çerçeve, Miyase Sertbarut’un eserleri üzerinden somutlaştırılarak, Türk çocuk edebiyatındaki toplumcu gerçekçi damarın distopik kurguyla nasıl harmanlandığını ortaya koymuştur.

Kitap, distopyayı bir umutsuzluk vaadi olarak değil, “başka bir yolun mümkün olduğu” inancını besleyen bir farkındalık projesi olarak değerlendirir. Analiz edilen her bir kod, genç okurun otoriteyi sorgulama, etik değerlere sahip çıkma ve toplumsal dayanışmayı önemseme becerilerini nasıl geliştirdiğini akademik verilerle ortaya koymaktadır. Akademik bir üslup ve titiz bir araştırmanın ürünü olan bu çalışma hem kuramsal yeniliğiyle hem de uygulama örnekleriyle edebiyat sosyolojisi ve eğitim bilimleri alanındaki araştırmacılara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Geleceği bugünden anlamak ve kurgunun gücüyle toplumsal bilinci inşa etmek adına bu çalışmanın önemli bir katkı sunacağına inanıyorum.

Prof. Dr. Esmâ DUMANLI KADIZADE

2026-Ocak

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

Giriş	1
Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Distopik Kurguya Genel Bakış	7
Miyase Sertbarut ve Kapiland Serisinde Derin Yapı İncelemesi	9

1. BÖLÜM

DİSTOPİK KURGUYU İNCELEME TEORİSİ

Distopik Kurguyu İnceleme Teorisi	13
Kişiler	14
Uzam (Zaman ve Mekân).....	15
Sosyal Kontrol	16
Örgütlenme	16
Direniş Kodu.....	17
Sınıf Ayrımı Kodu	17
Gücü Keşfetme/Bireyselliği Yeniden Kazanma	18
Manipülasyon	18
Tek Tipleştirme	19

2. BÖLÜM

MİYASE SERTBARUT'UN HAYATI EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Miyase Sertbarut'un Hayatı ve Edebi Kişiliği	20
Miyase Sertbarut'un Eserlerinin Özeti	23
Kapiland'ın Kobayları.....	23
Kapiland'ın Karanlık Yüzü.....	25
Kapiland'ın Kiyameti.....	27

3. BÖLÜM

KAPILAND SERİSİNDE DİSTOPİK KURGU İNCELEME TEORİSİ

Kişiler	30
Kapiland'ın Kobayları.....	30
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	38

Kapiland'ın Kıyameti	48
Uzam (Uzam ve Zaman).....	55
Kapiland'ın Kobayları	56
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	57
Kapiland'ın Kıyameti	59
Sosyal Kontrol.....	61
Kapiland'ın Kobayları	61
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	64
Kapiland'ın Kıyameti	66
Örgütlenme	68
Kapiland'ın Kobayları	68
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	70
Kapiland'ın Kıyameti	71
Direnış.....	73
Kapiland'ın Kobayları	73
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	75
Kapiland'ın Kıyameti	76
Sınıf Ayrımı	79
Kapiland'ın Kobayları	79
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	80
Kapiland'ın Kıyameti	81
Gücü Keşfetme/ Bireyselliği Yeniden Kazanma	82
Kapiland'ın Kobayları	83
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	84
Kapiland'ın Kıyameti	85
Manipülasyon.....	87
Kapiland'ın Kobayları	87
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	88
Kapiland'ın Kıyameti	89
Tek Tipleştirme	90
Kapiland'ın Kobayları	90
Kapiland'ın Karanlık Yüzü	92
Kapiland'ın Kıyameti	94
Sonuç	96

Kaynakça.....	103
----------------------	------------

GİRİŞ

Ütopya ve distopya, toplum düzenlerinin ideal ya da korkutucu biçimlerini yansıtan iki temel edebi türdür. “Ütopya bir rüyanın temsilidir, fakat distopya bir kabusun portresidir” (Albayrak Boyacı, 2023, s. 33). Ütopya, bireylerin barış ve refah içinde yaşadığı, adil ve ideal bir toplum düzenini tasvir ederken; distopya, bunun aksine, baskıcı, korku uyandıran ve otoriter bir yapının hâkim olduğu, istenmeyen toplumsal düzenleri konu alır. Distopyalar, ütopyaların zıttı olarak ele alınsa da bu iki kavram arasında diyalektik bir ilişki vardır. “Ütopyaların amacı, toplumsal sorunları bir kez ve tümüyle olumlu bir sonuca ulaştırmak ve toplumun son durumunu tahmin etmektir. Bu toplumsal düzen bir kez kurulduktan sonra, bir daha değişikliğe ihtiyaç duymamaktadır. Kurgulanan ütöpik düzen en mükemmeli olduğu için, üzerinde yapılacak en ufak bir değişiklik onu olumsuz bir yapıya dönüştürebilmektedir. Bu nedenle ütopyalarda özgün bireysel düşüncelere, duygulara ve davranışlara yer yoktur. Bireylerden, toplumun bütün kurumlaşmasını koşulsuz kabul etmesi beklenmektedir. Ütopya en iyiyi başardığını iddia ettiğinden, başarılı olmuş olandan başka şeyleri kavramaya çalışmak hem mantıksız hem de gereksiz olarak görülmektedir (Bezel, 1984, s. 9). Distopya veya negatif ütopya, yazarın, modern bir okuyucunun kendi içinde yaşadığı toplumdan çok daha kötü bir toplum olarak görmesini istediği, hayali bir toplum demektir (Çiftçi, 2023, s. 98). Distopya, geleceği hedef alan eukronya düşüncesini kendi mantığına göre değiştirir. Distopya, ütopyanın aksine insanlığın mükemmel olana ulaşabilme ihtimalini reddeder.” (Sarı & Tekşan, 2023, s.1250). Claeys’e göre ütopya ile distopya arasındaki ilişki düşünüldüğünden daha da yakındır. Modern okurlar, Thomas More’un Ütopya’sını okurken bir şeylerin yolunda gitmediğini fark edebilirler. Çünkü ütopyanın içinde her daim pusuda bekleyen distöpik unsurlar bulunmaktadır.

Bu nedenle, ütopya ve distopya ikiz olarak görülebilir. Claeys, tüm bunları açıklarken bütün ütopyaların distopyaya dönüşme eğilimi savıyla karıştırılmaması gerektiğine de değinmektedir (Claeys, 2017, s. 6-7, akt. Tekşan & Demir, 2023, s. 1646).

20. yüzyılda yaşanan dünya savaşları, ekonomik krizler, çevresel felaketler ve otoriter rejimlerin artışı, edebiyat dünyasında distopya türünün hızla yayılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Kumar, “Distopyaların ütopyanın tersine, bireylerin sorunlara karşı direnişini yansıttığını ve ütopyanın vaat ettiği düzenin karanlık yüzünü gösterdiğini” ifade eder (Kumar, 2006, s. 172, akt. Sönmez, 2023, s. 305). Bu durum, kuramsal olarak distopik kurgunun işlevlerini ve bu tür eserlerin genç okurlar üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik bir ihtiyaç doğurmuştur. Ütopyalar, mükemmel bir dünyayı imlerken, distopyalar yanlış politikaların, ekonomik krizlerin, çevresel yıkımların ve bireysel özgürlüklerin kısıtlandığı karanlık toplum yapıları sunar. Distopik kurguda bu tür olumsuz yapılar eleştirilirken, geleceğe dair kaygılar da sıkça işlenir.

Distopik anlatılar, toplumun en ideal olmayan, korku ve baskı içeren düzenlerini ele alan bir tür olarak, bireyleri özgürlüklerinden yoksun bırakan ve itaatkâr bir toplum yapısı yaratmayı amaçlayan kurgusal unsurlarla doludur. Ayrıca, distopik eserler gelecekteki tehlikelere dair bir uyarı işlevi görür. Gebauer’e göre, “Bu tür, insanları iklim değişikliği, nükleer savaş, aşırı nüfus veya otoriterlik gibi varoluşsal tehditlerle uğraşmazlarsa topluma ne olabileceğinin altını çizer” (Gebauer, 2020, akt. Efe, 2023, s. 19). Distopya, edebiyat alanına da geleceğe karşı duyulan kaygılar doğrultusunda kanallize olur. Yazarlar, tıpkı eleştirmenler gibi, gelecekte yaşanılacak muhtemel felaketler konusunda uyarıcı vazifesini üstlenir” (Kırgız, 2019, s. 39).

Distopyalar genellikle otoriter bir güç ya da devletin egemen olduğu, bireylerin kimlik ve değer arayışlarına sınır koyduğu ve bu düzenin devamını sağlamak için sosyal kontrolün yoğun olarak uygulandığı bir dünya sunar. Çocuk ve gençlik edebiyatında distopyanın